

Angelika Dąbal

Z prac nad spuścizną Andrzeja Bukowskiego w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego : (cz. 4: kolekcja warsztatowa dotycząca Waplewa i rodziny Sierakowskich)

Acta Cassubiana 5, 113-117

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANGELIKA DĄBAL

Z PRAC NAD SPUŚCIZNĄ ANDRZEJA BUKOWSKIEGO W BIBLIOTECĘ GŁÓWNEJ UNIwersytetu GDAŃSKIEGO (CZ. 4: KOLEKCJA WARSZTATOWA DOTYCZĄCA WAPLEWA I RODZINY SIERAKOWSKICH)

Waplewo Wielkie, wieś w województwie elbląskim, do XV wieku pozostawała w rękach pruskiej rodziny Wapil, od XVIII w. przeszła w posiadanie rodziny Sierakowskich. Pałac pochodzi z XVII, XIX w., został przebudowany w ostatnim stuleciu, w parku pałacowym stoi drewniana altana z XVIII w. oraz kaplica dworska z XIX w.¹

Poszczególni właściciele Waplewa należeli do elit władz od starostów i podkomorzych do kasztelanów, wojewodów i senatorów, brali znaczący udział w życiu dawnej Rzeczypospolitej, gdy zaś straciła niepodległość, ich następcy angażowali się w życie narodu walczącego o przetrwanie niewoli politycznej².

Kolekcja warsztatowa dotycząca Waplewa zawiera materiały obrazujące życie i działalność kolejnych właścicieli majątku: Rabów w XV w., Zawadzkich w XVII i na początku XVIII w. oraz Sierakowskich od połowy XVIII w.

Szczególny rozwój Waplewa przypada na okres, kiedy znajdowało się ono w posiadaniu rodziny Sierakowskich. Do kwitującego stanu doprowadził majątek **Alfons Sierakowski (1816-1886)**³. Był to jeden z najwybitniejszych przedstawicieli rodu, działacz społeczny, literat, delegat poznańskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego na Prusy Zachodnie, członek poznańskiego Towarzystwa

¹ *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Warszawa 1983, s. 817.

² A. Bukowski, *Waplewo. Zapomniana placówka kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*, Wrocław 1989, s. 5.

³ „Piękny pałac waplewski, z pięciem w środku i z dwoma skrzydłami, przechował wewnątrz staroświeckie urządzenie i wypełniony jest mnóstwem pięknych i ciekawych zabytków [...]. Są to portrety rodzinne i postaci historyczne, wreszcie obrazy różnej treści flamandzkie, włoskie i niemieckie [...]. Za szkłem w szafach są ustawione piękne porcelanowe figurki, miniatury, emalie [...] puchary [...] płaskorzeźby [...]. W innym znowu pokoju jest zbiór dawnej broni polskiej, tureckiej, arabskiej a nawet indyjskiej [...]. Ogród przy pałacu, jeden z najznakomitszych w tych stronach...”; zob. *Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XII, Warszawa 1892, s. 943-944.

Przyjaciół Nauk⁴. Równie zasłużoną postacią, choć o odmiennych zainteresowaniach był **Adam Sierakowski (1846-1912)**, orientalista, językoznawca; autor prac z odbytych podróży do Indii i na Bliski Wschód, badacz plemion berberyjskich⁵. Ostatnim właścicielem Waplewa przed wojną był zamordowany przez hitlerowców **Stanisław Sierakowski (1881-1939)**, działacz narodowy w Prusach Wschodnich, w latach 1922-1927 prezes Związku Polaków w Niemczech, 1923-1924 poseł do sejmu pruskiego, współzałożyciel Związku Mniejszości Narodowej w Niemczech⁶. Swoje miejsce w historii ma również jego żona – **Helena Sierakowska (1886-1939)**, działaczka związku Polaków w Niemczech, organizatorka szkół polskich na Warmii i Powiślu⁷.

Materiały warsztatowe dotyczące Waplewa i rodziny Sierakowskich obejmują 794 jednostki akcesyjne ujęte w bloku sygnatur **Rs II 257-Rs II 273**. Są to przede wszystkim odpisy źródłowe, notatki i korespondencja Andrzeja Bukowskiego oraz bogaty zbiór ilustracji.

Zinventaryzowana przez mnie część spuścizny dotycząca Waplewa została uporządkowana w układzie rzeczowym, analogicznym do poszczególnych rozdziałów książki, na potrzeby której opracowany materiał został zgromadzony. Korespondencji nadano układ alfabetyczno-chronologiczny.

Pierwsza jednostka inwentarzowa **Rs II 257** zawiera kolejne warianty pracy *Waplewo. Zapomniany ośrodek kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*⁸.

Pracując nad monografią Waplewa, autor nawiązał kontakt m.in. z Andrzejem Sierakowskim oraz jego córką Izabellą, a także z wieloma innymi osobami zainteresowanymi tym tematem. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w korespondencji. Została ona rozbita na dwie sygnatury: **Rs II 258** i **Rs II 259**. Pierwsza, związana z Waplewem i rodziną Sierakowskich⁹, kolejna dotycząca ukazania się książki o Waplewie¹⁰. Większość listów dotyczących Waplewa i Sierakowskich stanowi korespondencja z Izabellą Sierakowską-Tomaszewską, wnuczką ostatnich właścicieli Waplewa. Na uwagę zasługują również listy od A. Sierakowskiego¹¹, w szczególności jego „Wspomnienia o rodzicach”¹².

⁴ *Leksykon historii polski*, Warszawa 1995, s. 682.

⁵ *Ibidem*, s. 682.

⁶ *Ibidem*, s. 682.

⁷ *Ibidem*, s. 682.

⁸ Rękopis (k. 216), maszynopis (k. 202), poprawki i uzupełnienia (k. 82), streszczenie i konspekt (k. 83-100) oraz publikacja (*Waplewo. Zapomniana placówka kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*) w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, 1989 r.

⁹ Rs II 258 zawiera 147 kart rękopisów i maszynopisów, łącznie 52 listy.

¹⁰ Rs II 259 zawiera 13 kart rękopisów i maszynopisów, łącznie 11 listów.

¹¹ Syn ostatniego właściciela Waplewa.

¹² Zawiera obszernie informacje o domu w Waplewie i rodzicach, w spuściznie znajdują się również dwa odbisy maszynowe z poprawkami córki Izabelli.

Niezwykle bogate są materiały ilustracyjne, częściowo tylko wykorzystane w publikacji¹³. Są to głównie fotokopie, pochodzących z początku ubiegłego wieku fotografii rodzinnych Sierakowskich oraz skoliigaconych i zaprzyjaźnionych rodzin, późniejsze zdjęcia pałacu w Waplewie, jak również oryginalne fotografie wykonane przez A. Bukowskiego w latach 60. i 70.¹⁴ Materiały ilustracyjne stanowią oddzielną jednostkę inwentarzową i zapisane są pod sygnaturą **Rs II 260**.

Bogatym źródłem informacji o majątku w okresie międzywojennym i późniejszym są taśmy magnetofonowe z nagraniami rozmów przeprowadzonych w 1980 r. przez Zygmunta Żabickiego¹⁵, m.in. z byłymi pracownikami majątku Waplewo oraz bratem ostatniego właściciela Waplewa – Kazimierzem Donimirskim¹⁶. Zarówno taśmy, jak i sporządzone na ich podstawie notatki A. Bukowskiego otrzymały sygnaturę **Rs II 264**¹⁷.

Kolejną sygnaturę – **Rs II 265** stanowi korespondencja Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1866-1891, która w większości składa się z listów pisanych z Waplewa przez Adama Lwa Sołtana¹⁸.

Sygnaturą **Rs II 266** oznaczony jest konspekt referatu A. Bukowskiego „Stanisław Sierakowski założyciel i pierwszy prezes Związku Polaków w Niemczech”¹⁹.

Waplewo ze względu na zainteresowania swoich właścicieli przyciągało wielu uznanych artystów. W spuściźnie pod sygnaturą **Rs II 267** znajdują się materiały związane z pobytem w Waplewie znanych osobistości życia kulturalnego, m.in. Kraszewskiego, Matejki, Kolberga, Gryglewskiego i innych²⁰. Są to głównie

¹³ W spuściźnie znajduje się 150 fotografii i fotokopii, 21 negatywów oraz dwie kserokopie reprodukcji portretu Marii i Adama Sierakowskich wykonanego przez Jana Matejkę. Materiały ilustracyjne przedstawiają rodziny Zawadzkich, Chełstowskich, wiele fotokopii przedstawia rodzinę Sierakowskich i zostały zdobyte dzięki pomocy Izabelli Sierakowskiej-Tomaszewskiej. Poza tym fotokopie kaplicy w Małych Ramzach i Waplewie, kościoła w Nowym Targu, fragment zbiorów z waplewskiej galerii obrazów, epitafia poszczególnych właścicieli Waplewa, strony tytułowe książek.

¹⁴ Są to fotografie pałacu, oraz zabytków znajdujących się w parku: Kiosk chiński i figurka Szlachcica polskiego.

¹⁵ Główny Specjalista d/s pracowniczych gospodarstwa w Waplewie.

¹⁶ Taśmy zawierają rozmowy z: dyrektorem Zjednoczenia Hodowli i Obrotu Zwierzętami Jerzym Wawrzyniakiem, z rodzinami – Vogler, Janowskich, Nastazik, Braun, z p. Szymańskim (emerytowanym dyrektorem OPHZZ w Sopocie), z Damazym Lewandowskim, Janem Krakowskim, Janem Kołkowskim, Leonem Riehs, Tadeuszem Czerneckim i Kazimierzem Donimirskim.

¹⁷ BG UG posiada również wykonaną w styczniu 2003 r. kopię nagrań na CD-ROM-ach.

¹⁸ Korespondencja zawiera odpisy maszynowe i fotokopie 74 listów, wśród nich również 4 listy od Konstantego Sczanieckiego oraz po jednym liście od Marii Sierakowskiej, Alfonsa i Adama Sierakowskich.

¹⁹ 2 k. rękopisu i notatka: Ref. 17 XI 87 – Wejherowo.

²⁰ Waplewo odwiedzili również Stanisław Tarnowski, Stefan Żeromski, Jan Kasprzowicz bardzo prawdopodobny był również pobyt Chopina.

wypisy źródłowe²¹ i notatki autora spuścizny²², a wśród nich odpis listu Jerzego Waldorfa do Kazimierza Orzechowskiego oraz dwa wycinki prasowe upamiętniające udział Żeromskiego i Kasprowicza w akcji plebiscytowej na Powiślu.

Poszczególne przedstawiciele rodu Sierakowskich zgromadzili olbrzymią kolekcję dzieł sztuki, wśród nich zasługującą na szczególne uznanie galerię obrazów, poza tym stworzyli zasobną bibliotekę i archiwum. Monografia A. Bukowskiego obejmuje również ten aspekt działalności Sierakowskich. Materiały dotyczące szeregu pojętych zbiorów waplewskich w procesie opracowania podzielone zostały na trzy części stanowiące oddzielne sygnatury: pod sygnaturą **Rs II 268** znalazły się materiały dotyczące biblioteki i archiwum waplewskiego. Znajduje się tu m.in. maszynopis pracy A. Bukowskiego dotyczący historii biblioteki waplewskiej, zestawienie bibliograficzne części księgozbioru waplewskiego znajdującego się w bibliotece gdańskiej PAN oraz wypisy źródłowe²³. Kolejną sygnaturą – **Rs II 269** oznaczono materiały dotyczące waplewskiej galerii obrazów. Stanowią ją notatki i wypisy źródłowe²⁴. Na szczególną uwagę zasługuje kserokopia „Katalogu zbioru obrazów oraz innych przedmiotów sztuki hrabiów Sierakowskich”. Jest to wynik swoistej „inwentaryzacji” zabytków znajdujących się w pałacu waplewskim, wykonanej przez Klemensa Rodziewicza w drugiej połowie XIX w., wydanej nakładem i drukiem J.I. Kraszewskiego²⁵. Pod sygnaturą **Rs II 270** zgromadzone zostały materiały dotyczące wojennych losów zbiorów waplewskich. Tak jak wyżej dużą jej część stanowią źródła²⁶, poza tym rękopis i maszynopis A. Bukowskiego „Los Galerii w czasie wojny 1939-1945” oraz opis „Katalogu zbioru obrazów oraz innych przedmiotów sztuki hrabiów Sierakowskich”.

Sygnaturą **Rs II 271** oznaczono kilkanaście wycinków prasowych dotyczących renowacji pałacu w Waplewie i dworku Sierakowskich w Sopocie²⁷.

Pod kolejną sygnaturą **Rs II 272** znajdują się materiały poświęcone dziejom Powiśla. Zawierają korespondencję A. Bukowskiego z Towarzystwem Rozwoju

²¹ Wypisy z listów Adama Lwa Sołtana do Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz wypisy z prasy.

²² Poza tym maszynopis o pomorskich wożaczach Chopina.

²³ W większości wypisy z listów Adama Lwa Sołtana do Józefa Ignacego Kraszewskiego.

²⁴ Wypisy z listów A.L. Sołtana do J.I. Kraszewskiego.

²⁵ Z przedmowy J.I. Kraszewskiego zatytuowanej *Do Hr. Alfonsa Sierakowskiego: „Udzielony mi łaskawie katalog [...] należałoby wydrukować jako materiał do historii naszych szczupłych kolekcji [...] Jest obowiązkiem tych co miłują sztukę i pamiętki domowe dzielić się po troszę skarba mi temi z ogółem [...] Dla zorientowania się w tem co gdzie ocalało, co przybyło, jaki kierunek przybrał smak nasz, słowem nawet do historii ducha i obyczaju potrzebne są spisy podobne”*; zob. *Katalog zbioru obrazów oraz innych przedmiotów sztuki hrabiów Sierakowskich*, Poznań 1879.

²⁶ Kserokopie korespondencji w sprawie zbiorów waplewskich z lat 1941-1942, znajdującej się w archiwum biblioteki Muzeum Narodowego w Gdańsku.

²⁷ 19 k. wycinków z pras lokalnej i ogólnopolskiej z lat 1972-1989.

Ziem Zachodnich oraz obszerny stenogram z sesji naukowej, która odbyła się w czerwcu 1964 r., poświęconej historii walk o polskość na terenie Waplewa. Stenogram zawiera m.in. referat A. Bukowskiego pt. *Waplewo jako ognisko polskiej kultury i literatury* oraz referat Jerzego Gmochowskiego nt. walk Powiśla, ze szczególnym uwzględnieniem roli Waplewa.

Ostatnią w tej części spuścizny sygnaturą **Rs II 273** oznaczone są recenzje wspomnianej wyżej pracy A. Bukowskiego²⁸.

²⁸ Zawiera recenzje: Zygmunta Kruszelnickiego, Wacława Odyńca (maszynopisy) oraz notki recenzyjne w „Gazecie Pomorskiej” i miesięczniku „Pomerania” (wycinek i kserokopia).